

გლობალიზაცია და ქართული ენა

რამაზ (ისაკო) მეზარიშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი,
ევროპის სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი,
თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

საკვანძო სიტყვები:

ენა, მემკვიდრეობა, წარსული, აწმყო, მომავალი

ენა – გენია, მემკვიდრეობა, წარსული, აწმყო და მომავალი. მისი საშუალებით ხდება მიახლება კულტურასთან და ეს „იდუმალი“ მი-ახლება სხვა არაფერია, თუ არა გენეტიკური სისხლის, სულიერების ერთიანობა. ენის სიყვარული სისხლში უნდა გქონდეს გამჯდარი. ენამ სულმა და სისხლმა უნდა გაითავისოს.

ჰუმბოლტი წერდა: „ენა სულია ერისა“ საჭიროა ენის სულისა და გულის შეგნება. ენაში ბგერის ფდერადობა ფიზიკური მოვლენაა, რომ ბგერების საშუალებით რალაც ხდება, რომ ეს არის ენა და ადამიანები ერთმანეთ-თან ურთიერთობენ. მაგრამ არასოდეს უნდა გვავიწყდებოდეს, რომ ენა არ არის მხოლოდ საკომუნიკაციო საშუალება. ენას გააჩნია ლოგოსური ბუნება, რომლისკენაც მხოლოდ სულიერება მიემართება. ალბათ, ამ აზრითაა ენა ერის სული.

იმისათვის, რომ „არ დავივიწყოთ მამულისა ჩვეულებისამებრ სვლა“ კარგად უნდა გავ-იშინაარსოთ XXI საუკუნის დადგომა. ეს არის ორი ნიშნით გამორჩეული საუკუნე. დღემდე არნახული შესაძლებლობის საუკუნე. ეს არის ის, რასაც მოკლედ გლობალიზაციას ვუნოდებთ, რომლისგანაც თავდაცვაც არ არსებობს და არ-ცაა საჭირო. გლობალიზაციას ბრძოლა კი არა, გააზრება სჭირდება, ოღონდ ისე, რომ „მამ-ულისა ჩვეულებისამებრ სვლა“ შეინარჩუნო და

ევროპული ინტეგრაცია და
საქართველო

ეკონომიკისა და ბიზნესის
აქტუალური პრობლემები
გლობალიზაციის
თანამედროვე პირობებში

საერთაშორისო სამეცნიერო-
პრაქტიკული კონფერენცია

თეორია, მეთოდოლოგია,
სისტემური პრობლემები

ერთიანი კაცობრიობის ოჯახის წევრად იქცე-ეს რომ შეძლო განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ქართული ენის სინმინდისა და სწავლების საკითხს, მეტადრე მაშინ, როცა ბილ-ინგვა, ანუ ორენოვნება ასეა „მოდალეული“.

ენასთან სულით უნდა მიხვიდე და ისე ელაპარაკო. თუ ენის სულით ლაპარაკო გლობ-ალიზაცია საშიში არაა. შეიძლება ადამიანს ბევრი რამ ასწავლო, მაგრამ ვერასოდეს ას-წავლი ენის სულით საცნაურობას. ამას შინ-აგანი ქართველობა სჭირდება. მთელი სამყარო რომ დაგადგეს თავზე, ვერაფერს გახდება, თუ მშობლიური ენის სიყვარულით სული გამზი-ანებული არ გვაქვს, თუ არასოდეს დაფიქრ-ბულხარ დავით გურამიშვილის სიტყვებზე: „ვინ არის, საიდან მოსულა, სად არის, წავა სადაო...“ [დ. გურამიშვილი, 1955. 33].

დღესდღეობით უამრავი თეორიები არსე-ბობს ენის კვდომასა და მის გადარჩენასთან დაკავშირებით. ენათმეცნიერებაში კარგადაა გააზრებული, თუ როგორ მოქმედებს ორენოვ-ნება ადამიანის ბუნებასა და ხასიათზე. ამიტომ გლობალიზაციის ფამს „უცხო ენას არ შეუძ-ლიან გაუნიოს ერს სამშობლო ენის სამსახ-ური. დედა ენა ყველა მონაფეში ავითარებს და ზრდის ქართველ ადამიანს [დამონმებულია გიორგი გოგოლაშვილის ნიგნიდან სიბრძნე იაკობისა, 11.2014]. ორენოვანებას აქვს თავ-

სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

ისი ნაკლოვანება, მაგრამ ამავედროულად აქვს უპირატესობაც. ამის უტყუარი დასტურია შვეიცარიისა და ირლანდიის სახელმწიფოების მოხმობა, სადაც ორენოვნება ჩვეულებრივი ამბავია.

ჩინგიზ ათმატოვი ეროვნებით ყირგიზია, მაგრამ წერს რუსულად. გამოდის რომ რუსი მწერალია. ორენოვნებამ მწერალს საკუთარი ეროვნება დააკარგვინა, რადგან რა ენაზე წერ, იმ ერის შვილად ითვლება. როგორ მოხდა ეს, სხვა საკითხია და ამაზე არ შეეჩერდებით. ვიტყვით მხოლოდ ერთს, მეტი სიფრთხილეა საჭირო ორენოვნებასთან მიმართებაში. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იაკობ გოგებაშვილის „დედაენას“, რომელსაც ძალას სძენდა: „პირველი გაკვეთილი ია, აი – ია. ეს არის ქართულ სინამდვილეში ყველა დროისთვის ყველაზე დიდი მიგნება, ეპოქალური აღმოჩენა, ზნეობრივი სახელმძღვანელო [გ. გოგოლაშვილი, „სიბრძნე იაკობისა“, 12. 2014]. ორენოვნების დამარცხებით იმარჯვებს მონოლინგვიზმი. შეიძლება თუ არა ამ პროცესის შეჩერება? – არა, ბილინგვიზმის საფეხურებრივი გააზრება ამის საშუალებას არ იძლევა.

ენის საკითხი თანამედროვე გლობალიზებულ ეპოქაში ერთ-ერთ აქტუალურ საკითხად იქცა. მეცნიერები მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ჩართულნი არიან ამ საქმეში, რადგან კარგად ესმით, ნებისმიერი ენის კვდომა კიდევ ერთი ფერის დაკარგვაა სამყაროსთვის.

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ენის ოთხ მნიშვნელობაზეა მითითებული, რომელთაგან პირველი მის ბიოლოგიურ დანიშნულებას ხსნის, მეორე მის სოციალურ ღირებულებას, მესამე – მეოთხე მის სამეცნიერო მხარეს. სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის ერთტომეულში ენა ასეა ფორმულირებული: „საუბრის ასო, პირის“ [ორბელიანი, 124, 1993]. ილია აბულაძესთან საერთოდ არ არის განმარტებული.

„მამათა სწავლებაში“ ვკითხულობთ: „ენაჲ ზრახავს მას, რომელსა მოსცემს გული და გონებაჲ“ [მ. სწ. 17. 1955]. როგორც ვხედავთ, ენა გულისა და გონების ნაყოფია. ე.ი. რასაც გული და გონება კარნახობს ადამიანს, მას გადმოსცემს სიტყვებით, სხვაგვარად ენით.

ელოდება თუ არა მცირე ერებს ენის სიკვდილი გლობალიზაციის პირობებში? სანამ ამ კითხვას პასუხს გავცემთ მოკლე ექსკურსი ჩავატაროთ ამასთან დაკავშირებით. დევიდ კრისტალი წერს: „ენა კვდება, როდესაც მასზე

არავინ ლაპარაკობს“ [Crystal, 1. 2000]. ან, მაშინ, როცა ერთი მოსაუბრე რჩება და მას აღარავინ ჰყავს, რომ ელაპარაკოს.

მეი აღნიშნავს, რომ ენის დაკარგვა და ენის გადართვა ყოველთვის ხდებოდა ისტორიის მთელ მანძილზე, მაგრამ რაც არის „თვისობრივად განსხვავებული XXI საუკუნეში, არის უპრეცედენტო მასშტაბის დაკარგვისა და დაცემის პროცესი“ [May, 2. 2008].

დორიანის მიხედვით ენა კვდება მაშინ, როცა: „მოსაუბრეთა შემცირებული რიცხვია, ენის რეალიზებას მოკლებული აქვს სფეროები და ენის სტრუქტურა გამარტივებულია“ (Dorian, 85-94. 1980).

ვილფორდი აღნიშნავს, რომ „ზოგიერთი ენა ქრება ერთ წამში, ერთადერთი ცოცხალი მოსაუბრის სიკვდილთან ერთად. სხვა ენები იკარგება თანდათან ბილინგვურ კულტურებში მაგ. ადგილობრივი ენები ისპობა დომინანტური ენების მიერ სკოლებში, სავაჭრო ადგილებში, ტელევიზიით და ა.შ“ [Wilford, 19. 2007].

ამერიკელმა ენათმეცნიერმა კრაუმსმა განაცვიფრა მსოფლიო აკადემიური სამყარო, როდესაც იწინასწარმეტყველა, რომ 2100 წლისთვის მსოფლიო ენების 90% არსებობას შეწყვეტდა. ცნობილი ფრანგი ლინგვისტი კლოდე ჰაგიჯი წერს: „ხალხის უმრავლესობას საერთოდ არ აინტერესებს ენების სიკვდილი. თუ ჩვენ ფრთხილად არ ვიქნებით ინგლისურთან მიმართებით, ის იმდენად პროგრესით მიიწევს წინ, მან შესაძლოა საბოლოოდ მოკლას ენების უმრავლესობა“ [Hagage, 2009].

თუ ენის გაქრობის არსებულ ლინგვისტთა შეხედულებებს შევჯამებთ და ქართულ ენას მიუსადაგებთ, მივიღებთ:

- ქართული ენა გაქრება, როცა ამ ენაზე უკანასკნელი მოლაპარაკება მოკვდება
- ქართული ენა არ იმყოფება არასტაბილურ ბილინგვურ ენობრივ საზოგადოებაში
- ქართული ენა პრივილიგებული და სახელმწიფო ენაა, რასაც სხვა ენა ვერ დაჩრდილავს.
- ქართული ენა საქართველოში უმრავლესობის ენაა
- ქართული ენა შეუწყვეტლივ გადაეცემა შთამომავლობას.

დორიანის მიერ განსაზღვრული ენის სიკვდილის სამივე ნიშანი ქართულ ენას არ ემუქრება, რადგან:

1. მოსაუბრეთა რიცხვი არ შემცირებულა
2. ენის რელიზაციის სფეროები ფართოა (აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონების გამოკლების მიუხედავად)
3. ენის სტრუქტურული გამარტივება არ ხდება.

რად ღირს მარტოდ აღებული ზმნა – შემას-მენელი (პრედიკატი). ქართული ენის სიცოცხლისუნარიანობა მის სინტაქსშია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ენა ვერ გაუძლებდა ეგრერიგად მომრავლებულ ნეოლოგიზმებს. ენაში უცხო სიტყვების შემოტანა გამართლებულია, მაგრამ ეს არ უნდა ნიშნავდეს არსებულის უარყოფას. კერძოდ, არ შეიძლება ენაში არსებული სიტყვების მაგივრად უცხოურიდან შემოსული ანალოგიის დამკვიდრება, როგორცაა ივენთი, სენსიტური, ფემენებელური, დაბუქვა, დაკლიკვა და ა.შ. ეს სიტყვები ჩვენ არაფერში გვჭირდება, რადგან ქართულ ენასაც აქვს მათი შესაბამისი შესატყვისი. ყოველივე ეს თანამედროვე მეტყველების უმნიშვნელოვანეს პრობლემას წარმოადგენს. ენის ცოდნა მხოლოდ გრამატიკული ნორმების მართებული გამოყენება არ არის, ერთ-ერთი უმთავრესი სწორედ ქართული სიტყვების ცოდნა – არცოდნის საკითხია. ასეთ დროს (გლობალიზაცია) გადამწყვეტი სიტყვა ქართულმა ფილოლოგიამ უნდა თქვას.

არ არსებობს ჯერ მაგალითი იმისა, რომ ერთ ძლიერ ენას მეორე სუსტი დაენდოს. ყველაფერი დამოკიდებულია პატარა ენის შინაგან სიცოცხლიუნარიანობაზე. „ენებს შორის ისევე მიმდინარეობს ბრძოლა, როგორც, ზოგადად ბუნებაში: დიდები ძალაუფლებისათვის იბრძვიან, პატარები გადარჩენისთვის. აქაც ისევე ჩაგრავენ ძლიერები სუსტებს, როგორც ყველგან – მცენარეთა, ფრინველთა თუ ცხოველთა სამყაროში“ [ქ. გიგაშვილი, ნოვატუშების თანამედროვე ეთნო-სოციოლინგვისტური პროფილი, 241. 2014]. გლობალიზაციის დროს კი უფრო მეტად მძაფრდება ბრძოლა მცირე ერების ენის გადარჩენისთვის. აქედან გამომდინარე, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ სალიტერატურო ენის ნორმებს, არამედ ენის სახისმეტყველებით განფენილობას, რომ ენა სულიერი გაგებით ერს გულისხმობს. ძველად ერთიანობაში გაიზრდებოდა „ერი და ენანი“ [გამოცხ. 147].

საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობს ქართულ ენასთან შედარებით კიდევ უფრო პატარა ენები (აფხაზური, ოსური). მოდით, უფრო

მასშტაბურად შევხედოთ ამ საკითხს. აფხაზები და ოსები იმდენად გადართულნი არიან მეორე ენისადმი (რუსული), რომ თავიანთი ენა ლამის დავიწყებისთვისაა განწირული. შორს რომ არ წავიდეთ, ავიღოთ თბილისში მცხოვრები აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებული ჩვენი თანამოქალაქეები. მიუხედავად იმისა, რომ ორი ათეულ წელზე მეტია მოსწყდნენ საკუთარ სივრცეს, მაინც რუსულად მეტყველებენ. აქედან, ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა მდგომარეობაშია დღეს აფხაზური, ოსური ენები იმ ტერიტორიაზე, სადაც ქართული იურისდიქცია არ ვრცელდება. ამ დროს თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მთელი ძალისხმევით ისწავლებოდა აფხაზური და ოსურ ენები. ბატონი რევაზ სირაძე იგონებდა, რომ სამეცნიერო კონფერენციებზე სოხუმში ქართველი მეცნიერები აფხაზურ ენაზე კითხულობდნენ მოხსენებებს. აფხაზები პირად საუბრებში არ ფარავდნენ იმ დიდ სიტბოს, რაც მათი ენისადმი იყო გამოჩენილი. გრძნობდნენ, ეიმედებოდათ ქართველი მნიგნობარნი, ასე ძალუმად რომ ედგნენ აფხაზურ ენას გვერდით. მათ კარგად ესმოდათ, რომ ოკეანე შთანთქავდა აფხაზურ ენას, ხოლო მდინარეში ადვილი იყო გადარჩენა. შემდგომ რთულად წარიმართა ყველაფერი, მაგრამ ზემოაღნიშნული დღესაც ახსოვთ მხცოვან აფხაზ მეცნიერებს, რომლებიც აუცილებლად გადასცემენ მომავალ თაობებს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს გლობალიზაციის პირობებში ქართულ ენასთან თაანარსებობას, რადგან ქართული ენა სამწერლობო ენაა და კულტუროლოგიის გადმოსახედიდან არცერთ სხვა ენაზე მეტი თუ არა ნაკლები არაა. მუხრან მაჭავარიანის სიტყვებით: მარტო წვიმას ცხრა სახელი აქვს... ან სვეტიცხოველი – მესვეტიცხოველა, ალავერდი – მეალავერდა, გელათი – მეგელათა და ა.შ. ეს უკვე სხვა განზომილებაა. მეტად ესთეტიკურია ენა ქართული.

საქართველოში ყოველთვის იყო ორენოვნობა, მაგრამ ქართული ენა ახერხებდა თვითმყოფადობის შენარჩუნებას. არაოდა, სიამოვნებით იწერებოდა: „სპარსთა ენისა სიტკბომან, მას სურდა მუსიკობანი“ (თეიმურაზი). ეს პირდაპირი აღიარებაა სპარსული ენის უპირატესობის. მართლა ზედმეტი მოუვიდა მეფე-პოეტს. ამით რომ ქართულ ენას არაფერი დაკლებია, არ ვიქნებით მართალნი. ეს არის პერიოდი სპარ-

სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

სეთში (ირანი) სუფიზმის დამკვიდრებისა. სუფიზმი კი ტკობას, მოდუნებას, უოჯახობას ქადაგებდა და ამის დანერგვა ჩვენს ქვეყანაში ყოვლად მიუღებელი იყო. ამიტომ დასაძლევნი გახლდათ ეს და ქართული ენის შინაგანმა ბუნებამ ასეთ დროს შეუძლებელი შეძლო.

თუ გადავხედავთ ჩვენი სამშობლოს ისტორიას, კარგად დავინახავთ, როგორ იბრძოდა ქართული ენა ჩვენი სახიერების შესანარჩუნებლად. ძნელი იყო ბერძნული ენის დაძლევა, რადგან თვით იოანე პეტრიწი წერდა: „მინდოდა ქართული ენა ბერძნულად გავწყო და მე არისტოტელაო“ (ი. პეტრიწი) ე.ი. ფილოსოფიური ქართული შემექმნაო. შექმნა კიდევ!

წარმოვიდგინოთ: ბერძნული, არაბული, სპარსული, რუსული ენების დაძლევა თუ საჭირო გახდება, მომავალშიც დავძლევთ, რადგან სხვა მრავალ ასპექტთან ერთად ქართული ენის ძალმოსილება სინტაქსსა და სახისმეტყველებით პოტენციალშია. ორენოვნებამ ქართულ ენას ვერაფერი დააკლო, ყოველ შემთხვევაში, მისი განვითარება არ შეჩერებულა, რისი ნათელი დასტურიცაა ქართული ანბანის სამი სახეობა: მრგვლოვანი, ნუსხური, მხედრული. იშვიათია ერი, რომელსაც ანბანის ამდენი სახეობა აქვს,

რაც ქართული ენის უდიდეს სისავსეობაზე მიუთითებს. ამიტომაც ბილინგვიზმის დაძლევის შესანიშნავი მაგალითია ქართული ენა. აქ არ გამოდგება იმის მტკიცება, რომ ქართული მკვიდრი ენა იყო. დიახ, იყო! მაგრამ ბერძულ ენაზე მაღლა მდგომი?!

მიუხედავად ამისა, ქართულმა ენამ შეძლო არ აღრეულიყო სხვა ენაში. ეს შემთხვევითი ამბავი არაა. ამაზე გვმართებს მეტი დაფიქრება და ქართულ ენასთან მიმართებაში მეტი მღვიძარება.

რა შეიძლება ამ სამყაროში ნათელზე წმინდა იყოს? ენა, ოღონდ ენა აზრის, ლოგოსის მატარებელი., კაცობრიობას უყვარს აზრი. ენის საზრისი კულტურული განფენილობით განისაზღვრება. ასეთ შემთხვევაში ის ნებისმიერ გლობალიზაციას უძლებს. ქართულმა ენამ დაძლია უამრავი „იზმი“ და დღეს ერთ-ერთი ცხოველმყოფელური ენაა. გლობალიზაციას უყვარს გამოწვევები, ქართულ ენას კი ამასთან დაკავშირებით შესაშური გამოცდილება აქვს და სწორედ ეს არის საფუძველთა-საფუძველი სიახლესთან მიახლების, სიახლეს კი მთელი ცივილიზებული სამყარო ესწრაფვის.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. გოგოლაშვილი, გ. (2104). სიბრძნე იაკობისა. თბილისი.
2. გურამიშვილი, დ. (1955). დავითიანი. თბილისი.
3. გიგამვილი, ქ. (2014). ნოვათუმების თანამედროვე ეთნო-სოციალინგვისტური პროფილი. თბილისი.
4. მამათა სწავლანი (1955). თბილისი.
5. ორბელიანი, ს. (1986). სიტყვის კონა. თბილისი.
6. Srustal, D. (2000). Language Death, Cambridge.
7. Hagege, C. (2009). Qand A: The Death of Languages.
8. May, St. (2008). Language and minority Rights.
9. Wilford, W. (2007). Languages Die, but Not Their Last Words.

Globalization and the Georgian Language

Ramaz (Isaac) Mefarishvili

Doctor of Philology,

European Teaching University professor,

Telavi Yakob Gogebashvili State University professor

Key words:

THE LANGUAGE, HERITAGE, PAST, PRESENT, FUTURE

Summary

XXI century is the century of two specific features. It's an unprecedented opportunities century. This is what is called globalization, from which there is no defense, and neither is required. Globalization needs understanding and not fighting, but in a way to maintain national view and to become a member of the family of humanity. To afford this, specific attention should be paid to Georgian language teaching issues, especially nowadays when bilingualism is common for the modern world.

There are three main signs developed by Linguists:

- 1) reduce the number of speakers
- 2) existence of the spheres for language realization
- 3) structural definition of a language.

Georgian language is not in danger, because all of these three signs are satisfied by Georgian language. Most of the language strength is revealed under globalization. In this way, Georgian language has been overcome a lot of "ism" (from the Greek, Persian, Arabic, Ottoman, and Russian). Therefore, if it is necessary, it can be overcome in the future, because the most inner nature of the Georgian language is identified in syntax.